

SİVAS'TAKİ TARİHİ ESERLERDE MERMER KULLANIMI

USE OF MARBLE AT HISTORIC ARTIFACTS IN SİVAS

Selma ŞİMŞEK¹, Hülya KAYNAR²

ÖZET

Sivas, tarihinin çeşitli dönemlerinde birçok devlete başkentlik yapmıştır. Bu yüzden hem ticari hem de kültürel yönden çok önemli bir kimliğe sahiptir ve her dönemde yapılan sayısız eserlerle doludur. Selçuklular döneminden camiler, türbeler; Osmanlılar döneminden han, kervansaray, hamamlar, imaretler bulunmaktadır. Geçmişteki bu yapıtların gelecekte buluşabilmesindeki önemli nedenlerden biri de malzeme olarak mermerin kullanılmasıdır. Sanat eserlerinde, yapılarda doğal taşlar arasından en çok mermerin tercih edilmesinin nedeni ise görsellik ve dayanıklılıktır.

Günümüzdeki eserlerde mermerin etkisi incelendiğinde; son zamanlarda seramik, beton vs gibi yeni çıkan ürünlerin yapılarda birçok alanda kullanılması ve işçilik maliyetlerinin çok yüksek olmasından dolayı mermer sadece lüks yapı türlerinin mimarisinde kullanılmaktadır. Oysaki dünyanın en büyük rezervlerini bağrında saklayan Anadolu'nun mermerle işi henüz bitmemiştir. Mermerin kendine has yapısından dolayı, yapılan her ürün tektir, özeldir, bir başka benzeri yoktur. Bu da sanatsal açıdan bakıldığında değerini bir kat daha artırmaktadır.

Bu çalışma ile Sivas'taki tarihi eserlerde mermer kullanımı araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Mermer, Tarihi Eser.

ABSTRACT

At many different periods of history, Sivas has been the capital of the many states. Therefore, it has an important identity both commercial and cultural aspects and it is full of numerous works which were made in different period. There are mosques, tombs from the Seljuk era and inns, caravanserais, baths and imarets from the Ottoman era. The most important reason of this work is reconciled from the past to the future is using marble as a material. From the natural stones, marble is mostly preferred at works and buildings due to its visuality and durability. When the effects of marble on today's works are examined, the marble is only used at the architecture of luxury types of buildings due to the usage of newly invented products such as ceramic, concrete and etc. recently in many areas and very high labor costs. Although Anatolia has the biggest reservation, marble issue has not been investigated sufficiently yet. Every production made from marble is unique because of its specific structure. So, it increases much more its value on its own value from artistic point of view. In this study it was tried to emphasize the importance of the marble by studying the use of marble at historic artifacts in Sivas.

Key Words: Sivas, Marble, Historic Artifact.

¹ Öğr. Gör. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, İnşaat Bölümü, Doğal Yapı Taşları Teknolojisi Programı, e-mail: selmasim@cumhuriyet.edu.tr.

² Öğr. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi, El Sanatları Bölümü, Halıcılık ve Kilimcilik Programı, e-mail: hkaynar@cumhuriyet.edu.tr.

1.GİRİŞ

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Sivas, Kızılırmak havzasında kurulan en eski şehirlerden birisidir. Özellikle bu topraklar üzerinde Selçuklu ve Osmanlı Devletleri derin izler bırakmışlardır. Bu yüzden de Sivas Anadolu'nun önemli bir tarih ve kültür merkezidir. Sivas; Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyeti ile çok sayıda dini ve sivil mimari esere kavuşmuştur. Bu eserlerin ana yapı malzemesi ise doğal taşlar olmuştur.

Doğal taş; özellikleri cinsine, çeşidine ve onu oluşturan minarelerin bağlanma şekline göre değişiklik gösteren doğal bir üründür. Doğal taşlar, insanlar tarafından bilinen ve kullanılan en eski yapı malzemelerindedir. Elbette doğal taşlar arasında da değer farkı bulunmaktadır. Mineral bileşim ve oranlarına göre, yapı ve dokularına göre, jeolojik oluşumlarına göre doğal taşlar sınıflandırılabilir. Bunlardan bazıları estetik görünümü, fiziksel-kimyasal-mekanik etkilere dayanıklı olması, kalıcılık ve kullanışlı yapısıyla öne çıkmış durumdadır. Mermer de bu taşların başında gelmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı yapı ustaları; Anadolu'dan temin edebildikleri mermeri mimari yapılarının hemen her yerinde; kubbelerde, revaklarda, sütunlarda ve sütun başlıklarında, duvar kaplamalarında, taçkapılarda, minberlerde, mihraplarda, avlu ve iç mekan kaplamalarında, basamak ve korkuluklarda, çeşme, havuz ve kitabelerde yoğun biçimde kullanmışlardır.

Bu çalışma ile Sivas'daki tarihi eserlerde mermer kullanımı üzerinde durulmuştur.

2. SİVAS'DAKİ TARİHİ ESERLER

2.1. Medreseler

Anadolu Selçuklularının önemli yerleşim merkezlerinden olan Sivas, zamanın üniversiteleri değerinde mühim medreselere sahip olmuştur. Günümüze kadar, sanki Selçuk Sivasının tarihinden bize bir şeyler anlatmak için ayakta duran dört büyük medrese vardır. Bunlar; Gökmedrese, Şifaiye Medresesi, Buruciye Medresesi ve Çift Minerali Medrese'dir. Mermer Gökmedrese'de kullanılmış olduğu için ayrıntılı olarak bu medreseden bahsedilecektir.

2.1.1. Gökmedrese

Selçuklu geçmişinden ayakta kalarak günümüze ulaşabilen başlıca tarihi simgelerden biri olan Gökmedrese, gök rengindeki mavi çinilerden dolayı bu ismi almıştır. 1271 yılında yapılan bu medrese; kurucusuna izafeten Sahip Ata Medresesi veya Sahibiye Medresesi olarak da anılmıştır (Ünver, 2010:10).

Sivas Gökmedrese, Selçuklu taçkapıları içinde beyaz mermerden yapılmış olması, ön yüzdeki tutarlı geometrik düzenlemesi, bezeme programı bakımından gösterdiği bütünlük ve üzerinde yükselen minareleri ile abideleşen bir eserdir. Yani "Sivas bir yüzükse, onun kaşı Gökmedrese' dir" (Üçer, 2008:5).

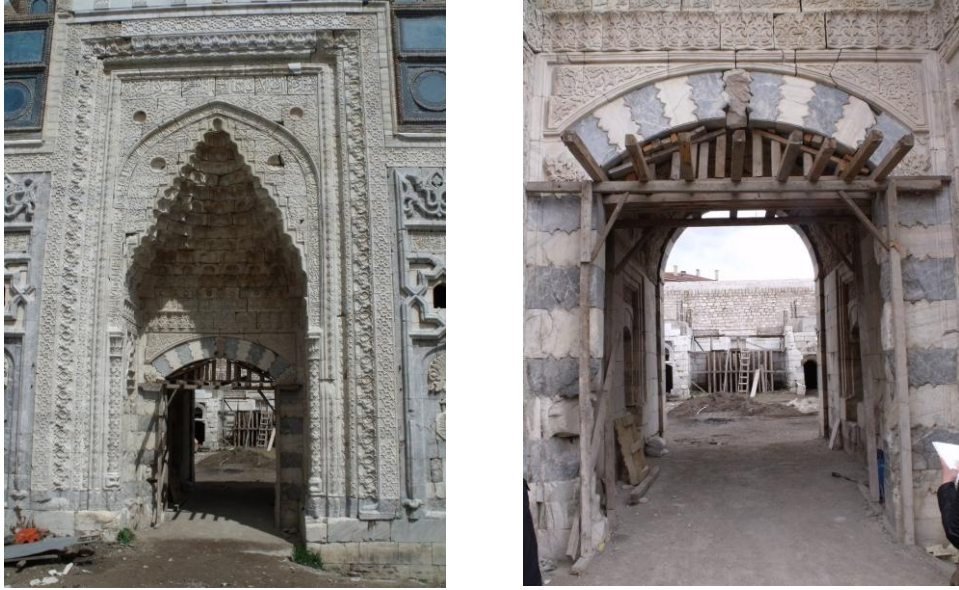

Fot. 1. Gökmedrese.

Gökmedrese; 31.25 m olan cephesi ve cephenin 1/3'ünü kaplayan anıtsal mermer taçkapısıyla 13.yüzyılın karakterini tam anlamıyla yansıtmaktadır. Gökmedrese'nin taçkapısının bezemeli yüzey kaplamaları, üç farklı mermer ile gerçekleştirilmiştir. Taçkapının girişi basık kemerli, geçmeli renkli mermerden olup tabana kadar inmektedir. Taçkapıyı dış şeritlerden sonra üç yönden dönen bitkisel ve geometrik dekorlu bordürler çevrelemekte, portal üzeri mermer malzemeli dandanlarla son bulmaktadır. Plastik sanatın şaheserlerinden olan taçkapıda mermer malzeme nedeniyle ışık-gölge değerleri genel görünümüne katkıda

bulunmaktadır (Şahin 2006:149). Minareler taçkapının üstünde iki yana yükselmektedir. Taçkapı aynı zamanda minarelere kaide vazifesi görmektedir. Minarelere kaide olan portalın yan kanatları mermerden inşa edilmiştir (Başar, 2006:431).

Medresenin taçkapı sivri kemerinin çevresinde mermere, Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresinin 285 ve 286. ayetleri yazılmıştır (Üçer, 2008:6).

Fot. 2. Gökmedrese taçkapısı ve girişi.

Gökmedrese'de minarelerle birlikte yüksekliği 25m olan ve cepheden 1.80m öne taşıntı yapan taçkapı, süsleme bakımından Türk plastik sanatının bir şaheseri niteliğindedir. Süslemelerin zengin ve etkili görünüşünde malzemenin mermer oluşunun da payı büyüktür (Aktemur ve Kukaracı, 2005:471).

Hayat ağacı sürekli gelişen, cennete yükselen hayatın dikey sembolizmini oluşturmaktadır. Evrenin üç elementinin, toprağın derinine inen kökleriyle yeraltını, alt dallarını ve gövdesi ile yeryüzünün ışığa yükselen üst dallarıyla cenneti birleştirmektedir.

Yani yeryüzü ve cennet arasındaki iletişimi sağlamaktadır (Öztürk, 2008:47).Selçuklu yapılarındaki Hayat Ağacı, kartal-kuş-meyve kompozisyonunu ölü ruhların öbür dünyaya geçişinin canlandırılmasıdır. Kuranda da Sidre ve Tüba olarak adı geçen Hayat Ağacı, cennetin ortasında ve göğün yedinci katında yer alır (Sivas Müzesi, 1988:102).Sivas Gökmedrese'de taçkapının sağ ve solunda, minare kaidelerinde bulunan birbirinin aynı olan iki hayat ağacı bulunmaktadır. Hayat ağacı olarak adlandırılan bu motifte; kompozit bitki demeti kabartması

mealinde simetrik olarak yanlardan çıkan yaprak motifleri, nar meyvesi, kuş ve en tepede cepheden görünüşü yapılmış kartal motifi yer almaktadır(Şahin, 2006:149). Sivas Gökmedrese'deki bu hayat ağacı çift tabakalı süslemesinin, gölge ışık tesirlerine yol açması, işlenişindeki detay ve itina, malzemesi mermer olduğu için çok gösterişlidir (Üçer 2008:8). Ayrıca Gökmedrese' de 1978 yılında yapılan kazıda avluda iri palmyeli, abartılı bir 13.yüzyılın ikinci yarısı mihrap kalıntısı olarak nitelenen başka hayat ağacı kabartması bulunduğu belirtilmiştir (Tuncer, 2008:126). Gökmedrese'de bulunan yeni hayat ağacı dairevi planlı bir nişin içerisinde büyük mermer bloklar üzerine yüksek kabartma tekniğinde işlenmiş olup simetrik bir tasarıma sahiptir. Bu hayat ağacının üç, dört ve beşinci sırasındaki iri yaprakların ucunda nar, dallarında da kiraz salkımları, orta eksene yerleştirilen en üstteki iri yaprağın içerisine de iki yana kıvrılmış hurma salkımı cennet tasvirine benzetilmektedir. Bilindiği gibi hurma ve nar; Kur'an-ı Kerim'deki cennet meyvelerindedir (Ünver, 2010:23).

Fot 3. Taçkapının sağında bulunan hayat ağacı ve yeni bulunan hayat ağacı.

Giriş eyvanının yanlarında karşılıklı iki kapı bulunmaktadır. Bu kapılar da mermerden yapılmış olup, sağdaki medresenin mescidine, soldaki dersane kısmına açılmaktadır. Minarelere de bu odalardan çıkılmaktadır (Şahin, 2006:149). Mescidin ve dershanenin avluya ve dışarıya bakan karşılıklı, söveleri mermerden olan birer penceresi bulunmaktadır.

Fot. 4. Mescide giriş ve mescidin pencere söveleri.

Her iki yanı revaklı avlunun ölçüleri 24.25m x 14.50m'dir. Devşirme denilen ve önce başka bir yapıda kullanılmış olan revak sütunları ve sütun başlıklarının bazıları mermer bazıları kalkerden yapılmıştır. Revakların mermerden oluşu, üstte bağlayıcı öge olarak bir şeridin dolaşması avluya bütünlük kazandırmıştır (Ünver, 2010:18). Yedi açıklıklı revakların orta açıklıkları geniş olup bunların yön açıklıklarının gerisinde üçer adet hücre bulunmaktadır (Şahin, 2006:149). Hücrelerin kapıları da mermerden olup, her birinde farklı motifler işlenmiştir.

Ayrıca hücrelerin kapıları üzerinde mermerden yazılar bulunmaktadır. Bu yazılar bilime, doğruluğa ait ayet ve hadislerden alınmıştır (Şahin, 2006:150).

Fot. 5. Revaklı avlu ve avluda bulunan hücre kapısı.

Gökmedrese'nin yıkık ana eyvanında, taşlar arasında bulunan bazı parçaların bir Selçuklu havuzuna ait olduğunu belirtmektedir. Beyaz mermerden işlenmiş bu kenar parçalarının üst kenarındaki izler bu parçaların demir kenetlerle birbirine bağlandığını göstermektedir (Ünver, 2010:18).

Taçkapının sol duvarında bulunan ve medrese ile beraber yapılmış olan üç lüveli bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin ayna taşı mermer, çerçeve köşe payeleri kalkerdir. Çeşmenin üç yuvarlak bölümlü kemerinin üçgenleri geçmeli olup geometrik bordürü üç yönü dolanmaktadır (Ünver, 2010:35).

Fot. 6. Gökmedrese çeşmesi.

2.2. Hanlar

2.2.1. Behrampaşa Taşhanı

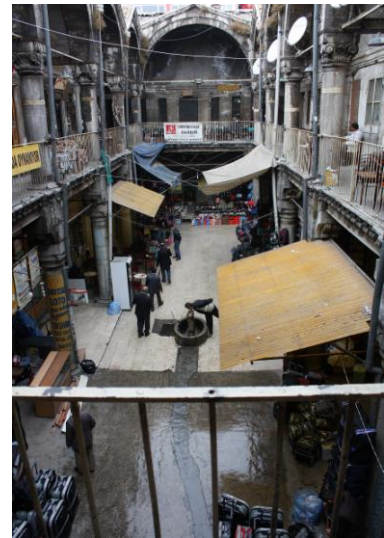
Hanın yapım kitabesi mevcut değildir. Kaynaklarda 1576 yılında Sağır Behram Paşa tarafından yapıldığı kaydedilmektedir. Bina kesme taştan iki katlı olarak yapılmıştır. Açık avlulu, revaklı 49x49 m ölçülerinde kare bir plan şeması göstermektedir. Hanın içine basık kemerli, çift kanatlı büyük bir kapı ile girilmektedir. Kapı kemeri yeşil mermerdendir. Kapı üzerinde yine mermerden yapılmış; dört satırlık bir kitabe yer almaktadır (Coşkun, 2009:5).

Fot. 7. Behrampaşa Taşhanı ve kapı kemerleri.

2.2.2. Taşhan

Kaynaklarda 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. İki katlı, tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Üzeri açık iç avlusu ortasında çift başlı aslan başlarının ağzından su akan bir taş havuz bulunmaktadır. İç avluya doğru kuzey ve güney yönlerinde bulunan kapılardan girilmektedir (Sivas Valiliği, 1988:37). Orta avlunun güney ve kuzey yönünde, tek parça silindirik gövdeli altı büyük sütunların oluşturduğu revak bölümü mevcuttur (Sivas Müzesi,1988:141). Herhangi bir bezemesi olmayan profilli başlıklı yuvarlak kesitli, mermer revak sütunları çelik kirişlerle birbirine bağlanmaktadır (Akpolat, 2007:4).

Fot. 8. Taşhan dış görünüş ve iç avlusu.

2.3. Türbeler

Sivas il merkezindeki türbeler, Türk Sanatı ve Türk Kültürü açısından çok önemlidir. Sivas il merkezinde günümüze ulaşmış on beş türbe mevcuttur (Kaya, 2007:154). Bu türbelerin üç tanesinde mermer kullanılmıştır.

2.3.1. Güdük Minare (Şeyh Hasan) Türbesi

Kare kaide üzerine, silindirik tuğla örgülü bir gövdeye sahip oluşu ve kısa bir minareye benzemesinden dolayı halk dilinde “Güdük Minare” olarak bilinmektedir. Eratna Devleti’nin kurucusu Alaaddin Eratna tarafından oğlu Şeyh Hasan Bey için yaptırılmıştır (Sivas Müzesi, 1988:122).

Fot. 9. Güdük Minare.

Güdük Minare’nin prizmatik gövdesi kesme taştan, pencere silmeleri mermerden yapılmıştır (Kaya, 2007:67). Türbe 6m yüksekliğinde 9.80 x 9.80 m boyutlarında kare bir plan üzerine oturtulmuştur. Türbede siyah mermerden tek bir mezar sandukası bulunmaktadır. Bu sanduka 2.12 x 0.68 m boyutlarında dörtgen prizması şeklindedir. Sandukanın üst sırası 0.17 cm yazı kuşaklıdır (Bilget, 1993:122). Sandukanın kenarları pahlanmış balık sırtı şeklinde olan üst kısmında sülüs hat ile yazılmış bir ayet vardır (Sivas Müzesi, 1988:122). Sanduka kaidesinin dört köşesinde sütunçeler mevcuttur. Sütunçelerin yüzeylerine zigzag motifleri oyulmuş, başlıkları küre biçiminde üç boyutlu yapılmıştır (Kaya, 2007:68).

Fot. 10. Güdük Minare'nin pencere kenarlıkları ve sandukası.

2.3.2. Şemsettin Sivas Türbesi

Şemsettin Sivas Türbesi 1600-1601 yıllarında yapılmıştır. Türbenin gövdesi düzgün kesme taştan yapılmıştır. Külahı kiremit kaplıdır. Kapı ve pencerelerin korkulukları demirden yapılmış olup pencere doğramaları ahşaptır. Bu türbede sandukalar mermer malzemedir (Kaya, 2007:109). Ayrıca türbede yer alan kitabeler de mermerden yapılmıştır.

Fot. 11. Şemsettin Sivas Türbesi ve giriş kapısı üzerindeki kitabe.

2.3.3. Numan Efendi Türbesi (Kabristanı)

Yıl olarak 1758'de yapılan Numan Efendi Kabristanı'nda yapı tamamen moloz taştır. Sadece doğu cephesindeki orta pencerenin kemer alınlığında beyaz mermer kullanılmıştır. Bu kabristanın oldukça sade bir süslemesi vardır. Doğru cephesindeki, orta penceresinin kilit

taşında ve kemer alınlığının üzerinde mermere oyularak yapılmış kıvrım dal ve rumi süslemeler mevcuttur (Kaya, 2007:116-117).

Fot. 12. Numan Efendi Türbesi orta pencere ve süslemeleri.

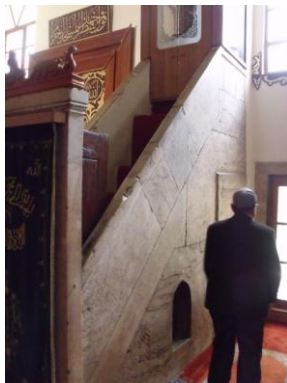
2.4. Camiler

İl merkezinde Osmanlılar tarafından inşa edilmiş çok sayıda cami mevcuttur. Bu camilerden Meydan Cami, Kale Cami ve Ali Baba Cami'nde mermer kullanımı gözlenmiştir.

2.4.1. Meydan Cami

Kitabesine göre 1564 yılında yapılmıştır. Halk arasında Çukur Cami ismi ile de tanınmaktadır. Caminin beden duvarlarında kabayonu ve düzgün kesme taş kullanılmıştır. Minarede, taşıyıcı sistemde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Hareme girilen kapı üç yönden bir silme kuşağı ile çerçeve içerisine alınmış olup üst kısmında sülüs harflerle yazılmış iki ayrı mermer kitabe yerleştirilmiştir (Ünsal, 2006:74).

Minber, mermer malzeme kullanılarak oluşturulmuştur. Minberin aynalık kısımlarından doğu yöndeki yüzeyine, "Ahmet Ali" ve "Çelep Hasan Paşa" isimleri belli bir düzene bağlı kalmaksızın kazınarak yazılmıştır. Bu yazılarda geçen isimlerin minberin sanatçılara mı ait olduğu yoksa sonradan mı kazındığı tespit edilememiştir (Ünsal, 2006:76).

Fot. 13. Meydan Camisi minberi ve minberindeki yazıt.

2.4.2. Kale Cami

Cami, hareme giriş kapısının üst kısmında bulunan mermer kitabeğe göre, 1580 yılında inşa edilmiştir (Ünsal, 2006:79). Caminin beden duvarlarında ve minare kaidelerinde düzgün kesme taş, hareme giriş kapısında ise mermer kullanılmıştır. Bu kapının sövelerinde beyaz renkteki mermer, basık kapı kemerinde de gri veya beyaz renkteki mermer dönüşümlü kullanılmıştır (Ünsal, 2006:80).

Fot. 14. Kale Camisi harime giriş kapısı.

Kale Cami'nin minberi mermerdendir. Meydan Camisi'nin sade minberine karşılık Kale Camisi'nin minberi doğu ve batı aynalıklarının alt bölümü, sivri kemerli üç açıklıklık şeklinde düzenlenmiş süpürgeliğe sahiptir. Süpürgeliklerin kuzeyinde yer alan kare biçimli panoların yüzeyini dolduracak ölçüde büyük tasarlanmış rozet motifleriyle süslenmiştir (Ünsal, 2006: 83).

Fot. 15. Kale Camisi minberi, doğu ve batı taraf süpürgelikteki panolar.

2.4.3. Ali Baba Cami

Ali Baba Camisi 19. yüzyılın sonu ya da 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Caminin beden duvarlarda ve minarede düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır (Ünsal, 2006:179).

Ali Baba Camisi'nin mihrabı mermerden olup basit yarım daire niş şeklinde açılmıştır (Ünsal, 2006:222).

Fot. 16. Ali Baba Camisi mihrabı.

3. SONUÇ

Çeşitli cins ve renkte mermer kaynaklarına sahip olan Anadolu topraklarında, birçok medeniyet tarih boyunca bu zenginliği kullanarak önemli eserler meydana getirmiştir. Anadolu kentlerinden olan Sivas'da ise Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde mermer önemli bir yer tutmuştur. Sivas'daki tarihi eserlerde mermer; özellikle taçkapıda, revaklarda, sütunlarda, sütun başlıklarında, mihraplarda, minberlerde, pencere kenarlık ve sövelerinde, çeşme, havuz, sanduka ve kitabelerde kullanılmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde baştaçı edilen mermer daha sonraki dönemlerde önemini kaybetmiştir. Ancak estetik görünüme ve desene önem veren insanların, eskiye olan özlemleri doğal taşların özellikle de mermerlerin kullanım alanlarını tekrar arttırmıştır.

Homojen bir yapı göstermeleri, fazla sert olmamaları, kolayca işlenebilmeleri, bünyelerinde boşluk bulunmaması ve iyi cila kabul etmeleri mermerin diğer doğal taşların başında yer almasında büyük rol oynamaktadır (Onargan ve Köse, 1997:5).

Mermer bazı yerlerde taşıyıcı yapı elemanı olarak kullanıldığı gibi, akustik özelliği gerektiren aydınlatma ile ilgili yerlerde mimari ve dekoratif özelliği olan yapılarda farklı işlevleri yerine getirmek içinde önemli bir yer tutmaktadır (Koçu ve Dereli, 2003:61).

Ülkemiz mermer yatakları yönünden de zengin bir ülkedir. Bu da kolay kolay mermer ile henüz işimizin bitmediğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

Akpolat, M. S., (2007). "Tanzimat Sonrasında Sivas'taki İmar Etkinlikleri ve Taşhan", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, 21-25 Mayıs, Sivas.

Aktemur, A. M. ve Kucaracı, İ. U., (2005). "Anadolu Selçuklu Devri Sivas Yapılarında Taş Süslemeciliği", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, 29 Eylül - 01 Ekim, Sivas.

Başar, E. M., (2006). "Sivas'daki Selçuklu Minareleri", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, 29 Eylül - 01 Ekim, Sivas.

Bilget, B. N., (1993). "Sivas Anıt Mezarları", *Sanat, Sanat Tarihi Dizisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Coşkun, H., (2009). "Behrampaşa Taşhanı", *Kültür Sanat Dergisi*.

Kaya, A., (2007). Sivas İl Merkezinde Türk Devri Türbe Mimarisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koçu, N., ve Dereli, M., (2003). "Mermerlerin Günümüz Mimarisinde Kaplama (Duvar-Döşeme) Elemanı olarak Kullanılması ve Uygulama Sorunları", *Türkiye IV.Mermer Sempozyumu*, 18-19 Aralık, Ankara.

Onargan, T., ve Köse, H., (1997). *Mermer*, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları, İzmir.

Öztürk, M., (2008). Konya ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Çinilerinde Kullanılan Bitkisel Motiflerin Dili ve Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sivas Müzesi, (1988). Taşınır ve Taşınmaz Kültür Varlıkları ile Sivas.

Sivas Valiliği, (1988). Tarihte Sivas.

Şahin, S., (2006). "Sivas Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X (1), Sivas.

Tuncer, O. C., (2008). *Sivas Gökmedrese (Sahip Ata Fahrettin Ali Medresesi)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Üçer, M., (2008). "Gökmedrese ve Bezemeleri", *Hayat Ağacı*, Sivas.

Ünsal, M., (2006). Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Ünver, S. A., (2010). *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemelerinden Örnekler*, Sivas.